

මුල් ඓතිහාසික අවධියේ අනුරාධපුර මාර්ග පද්ධතිය හා භූ දර්ශනය

ඩී. කුසිත මැන්දිස්¹

සංක්ෂේපය

අනුරාධපුරය ශ්‍රී ලංකාවේ ආරම්භක නාගරික මධ්‍යස්ථානය වේ. අනුරාධපුරය නාගරික මධ්‍යස්ථානයක් වීම සඳහා දිගු කාලයක් තිස්සේ එම ප්‍රදේශය ඇසුරින් සිදු වූ සංස්කෘතික පරිවර්තන ක්‍රියාවලිය බලපා ඇත. විශේෂයෙන් පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සිට සිව් දිගින් ම භාවිත වූ මාර්ග පද්ධතිය නිසා අනුරාධපුරයට සම්පත් ඇදී ඒම වඩා ප්‍රබල වීමත් සමඟ මාර්ග පද්ධතියේ සංවර්ධනයට එය බලපාන ලදී. ඒ අනුව අනුරාධපුරය ප්‍රධාන නාගරික මධ්‍යස්ථානය බවට පරිවර්තනය වීම සමඟ මාර්ග පද්ධතියේ දියුණුකම අවස්ථාව මුල් ඓතිහාසික අවධියේ දී අනුරාධපුරය ඇසුරින් කලඑළි බැසීම හඳුනාගත හැකිය. සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රයවල සඳහන් වන ආකාරයට අනුරාධපුරයෙන් දකුණු දෙසට දිවයන මාර්ගය මහාමේඝවනයේ නැගෙනහිර දොරටුව ඉදිරිපසින් තිසා වැව, ඉසුරුමුණිය, වෙස්සගිරිය හරහා කඳුරටට දිව ගොස් තිබේ. මුල් ඓතිහාසික අවධියේ ආර්ථික හා දේශපාලන වශයෙන් සුවිශේෂ කාර්යභාරයක් මෙම මාර්ගය ඔස්සේ සිදු වී ඇත. විශේෂයෙන් ම බනිජ සම්පත් ප්‍රවාහනය කඳුකර කලාපයේ සිට අනුරාධපුරය දක්වා මෙම මාර්ගය ඔස්සේ සිදු වී ඇත. නගරය හා සම්බන්ධ වූ දකුණු ප්‍රධාන මාර්ගය, නන්දන උයන වටා වූ මල්වතුමය බටහිර ඉවුර දිගේ ගිය මාර්ගයට සම්බන්ධ ව තිබූ උප මාර්ග පද්ධතියකින් ද සමන්විත ව තිබූ බව මූලාශ්‍රය කරුණු අනුව පැහැදිලි වේ. අනුරාධපුර නගරයට නැගෙනහිර දෙසින් පැවති මාර්ගය භාතිකාහය රජු දවස මල්වතුමය සිට මිහින්තලය දක්වා අලංකාර ව සකසා තිබූ බව මහාවංසයේ සඳහන් වේ. අනුරාධපුරයේ සිට විහිදුණු නැගෙනහිර ගමන් මාර්ගය මූලාශ්‍රයවල 'මහාවාරිකා ගමන්' වශයෙන් හඳුන්වා ඇත. මෙම මාර්ගය පුරාණ සේරුවුවර දක්වා විහිදී තිබූණ බව පැරණි ගල් පාලම් අනුව පැහැදිලි වන අතර එය නගරයේ නැගෙනහිර පිහිටි මහා තඹක නිගමට සම්බන්ධ වන බව සෙල්ලිපිවලින් තහවුරු වේ. අනුරාධපුර නගරයේ සිට උතුරු ප්‍රදේශයට සම්බන්ධ වූ ප්‍රධාන ගමන් මාර්ගය නගරයේ උතුරුපස පිහිටි කළුනුමනක වෙළඳපොලට සම්බන්ධ වන්නට ඇති බව සෙල්ලිපි සාධක අනුව උපකල්පනය කළ හැකිය. පැරණි ගල්පාලම් අනුව මෙම මාර්ගය ඉතා පහසුවෙන් මාතොට වරායට හා ජම්බුකෝල පට්ටන වරායට සම්බන්ධ වීමට වැඩි ඉඩක් ඇත. ඒ අනුව අනුරාධපුරය ලංකාවේ ප්‍රධාන නගරය වීම සඳහා මෙම මාර්ග පද්ධතියේ සංවර්ධනය පුළුල් ව බලපා තිබෙන බව පෙන්වාදිය හැකිය.

මූලාශ්‍ර පද: අනුරාධපුරය, නාගරික මධ්‍යස්ථානය, මාර්ග පද්ධතිය

¹ ජ්‍යෙෂ්ඨ කපීකාවාරිය, පුරාවිද්‍යා හා උරුම කළමනාකරණ අධ්‍යක්ෂවරයා, ශ්‍රී ලංකා රජරට විශ්වවිද්‍යාලය

හැඳින්වීම

අනුරාධපුරය ශ්‍රී ලංකාවේ ආරම්භක නාගරික මධ්‍යස්ථානය වේ. අනුරාධපුරය නාගරික මධ්‍යස්ථානයක් වීම සඳහා දිගු කාලයක් තිස්සේ එම ප්‍රදේශය ඇසුරින් සිදු වූ සංස්කෘතික පරිවර්තන ක්‍රියාවලිය බලපා ඇත. විශේෂයෙන්ම පූර්ව ඓතිහාසික අවධියේ සිට අනුරාධපුරයට සිව් දිගින්ම ඇති වන්නා වූ මාර්ග පද්ධතිය නිසා අනුරාධපුරයට සම්පත් ඇදී ඒම වඩා ප්‍රබල වීම සමඟ මාර්ග පද්ධතියේ සංවර්ධනයට එය බලපාන ලදී. ඒ අනුව අනුරාධපුරය ප්‍රධාන නාගරික මධ්‍යස්ථානය බවට පරිවර්තනය වීම සමඟම මාර්ග පද්ධතියේ දියුණුකම අවස්ථාව මුල් ඓතිහාසික අවධියේ දී අනුරාධපුරය ඇසුරින් කලඑළි බැසීම හඳුනාගත හැකි ය. එම තත්ත්වය මුල් ඓතිහාසික යුගයේ අනුරාධපුර පුළුල් භූ දර්ශනය ගොඩනැගීමට ප්‍රබල දායකත්වයක් ලබා දී ඇත. මුල් ඓතිහාසික අවධියේ සිට අනුරාධපුර නගරය හා සිව් දෙසින් ම සම්බන්ධ වූ මාර්ග ජාලය පිළිබඳ තොරතුරු මූලාශ්‍රය හා පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක අනුව හඳුනාගත හැකිය.

අරමුණු හා පරමාර්ථ

මෙම අධ්‍යයනයේ ප්‍රධාන අරමුණ වන්නේ ක්‍රි.පූ තුන් වැනි සියවසේ එනම් මුල් ඓතිහාසික අවධියේ සිට අනුරාධපුරය හා සම්බන්ධ වූ පුරාණ මාර්ග පද්ධතිය පිළිබඳ ව අධ්‍යයනය කිරීම හා එම මාර්ග පද්ධතිය අනුරාධපුර නාගරික ක්‍රියාවලිය සඳහා දක්වා ඇති දායකත්වය පිළිබඳව විමර්ශනය කිරීම තුළින් අනුරාධපුර සාර්ව සංස්කෘතික භූ දර්ශනය ගොඩනැගීමට මාර්ග පද්ධතියෙන් ලබා දී ඇති දායකත්වය පිළිබඳව අධ්‍යයනය කිරීමය

ක්‍රමවේදය

මෙම අධ්‍යයනය සඳහා සාහිත්‍යමය ප්‍රභවයන් හා පුරාවිද්‍යාමය ප්‍රභවයන් උපයෝගී කර ගෙන මාර්ග පද්ධතිය සංවර්ධනය වීම අධ්‍යයනය කර ඇති අතර එමගින් තුනාත්මක ලෙස මාර්ග පද්ධතිය අධ්‍යයනයට ත්‍රූදවේද සකසාගතහැකි විය

විමර්ශනය

සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රයවල සඳහන් වන ආකාරයට අනුරාධපුර නගරය හා සම්බන්ධ වූ මාර්ග පද්ධතියේ දකුණු දෙසින් අනුරාධපුරයට සම්බන්ධ වූ මාර්ගයට වැදගත් තැනක් හිමි වී ඇත. අනුරාධපුරයෙන් දකුණු දෙසට දිවයන මාර්ගය මහාමේඝවනයේ නැගෙනහිර දොරටුව ඉදිරිපසින් තිසා වැව, ඉසුරුමුණිය, වෙස්සගිරිය හරහා කඳුරටට දිව ගොස් තිබේ (සඳ්ලං ට 539). මුල් ඓතිහාසික අවධියේ ආර්ථික හා දේශපාලන වශයෙන් සුවිශේෂ කාර්යභාරයක් මෙම මාර්ගය ඔස්සේ සිදු වී ඇත. විශේෂයෙන් ම ධනිජ සම්පත් පරිවහණ ක්‍රියාවලිය මෙම මාර්ගය ඔස්සේ කඳුකර කලාපයේ සිට සිට අනුරාධපුරයට සිදුවී ඇත. මෙම මාර්ගය දිගේ ධනිජ සම්පත් පරිවහනය සම්බන්ධ තොරතුරු ඇතුළත් අභිලේඛන රාශියක් රුසිගම, දෙමඩඔය, දඹුල්ල, තෝනිගල ආදී ස්ථානවලින් ලැබෙන බැවින් එම ප්‍රදේශ ඔස්සේ මෙම මාර්ගය පුරාණයේ පිහිටා තිබූ බව හඳුනාගත හැකිය (Ic. Vol. i. 1970 : Map. 01). විශේෂයෙන් ම නගරයට දකුණින් ස්ථානගත වූ මේ මාර්ගය ආසන්නයේ විවිධ නිෂ්පාදන කටයුතු සිදු වූ ග්‍රාම ස්ථානගත ව තිබූ බව මූලාශ්‍රයගත තොරතුරුවල ද සඳහන් වේ.

මහාවංස තොරතුරු අනුව පණ්ඩුකාභය රාජ යුගයේ දී පිහිටුවනු ලැබූ ද්වාරගාම (මව. x:88). මුල් ඓතිහාසික අවධියේ ඇතිවන සමාජ, ආර්ථික, දේශපාලන තත්ත්වය මත වෙළඳපොලක් දක්වා වර්ධනය වන්නට ඇති බව අපට උපකල්පනය කළ හැකි සාක්ෂි ගණනාවක් තිබේ. ඒ සඳහා වන කාරණා අතරින් නුවරින් දකුණු ප්‍රදේශය (වර්තමාන ජේතවන භූමිය) ආශ්‍රිත භෞතික සංස්කෘතිය අධ්‍යයනය වැදගත් වේ. ජේතවන භූමිය මල්වතුමයේ වම් ඉවුරේ උස් බිම් කඩක පිහිටා ඇති භූමියකි විශේෂයෙන් ම බාහිර දුරකතර ප්‍රදේශවලින් ඇදී එන භාණ්ඩ හුවමාරු කර ගැනීමේ දී මුලින් ද්වාරගාම වශයෙන් පිහිට වූ මෙවැනි ගම් පසු ව නිගම එසේත් නැතහොත් වෙළඳපොල දක්වා වර්ධනය වූ බව ලබුඇටබැඳිගල ශිලා ලිපියේ, (Ez. Vol. iii. 1928 - 33 : 247 - 255)ල තෝනිගල ශිලා ලිපියේ (එම :

No. 17) හා වෙස්සගිරි පර්වත ලිපියේ සඳහන් නිගම (සේනානායක 2008 ට 93) පිළිබඳ විස්තරවලින් පැහැදිලි වේ. දීපවංසයේ මෙවැනි භාණ්ඩ හුවමාරු වන ස්ථාන හඳුන්වා ඇත්තේ අන්තරාපන ලෙස ය (දිව. ix ට 36). නගරයෙන් දකුණු දෙසින් වූ භාණ්ඩ හුවමාරු කරගත යුතු වෙළඳපොලක් (නිගම) දකුණු ගමන් මාර්ගය හා සම්බන්ධ වී තිබිය යුතුය. එවැනි ස්ථානයක් ලෙස අපට අද හඳුනාගත හැක්කේ වත්මන් ජේතවන භූමියයි. මුල් ඓතිහාසික අවධියේ ජේතවන භූමිය හඳුන්වා ඇත්තේ නන්දන උයන ලෙස ය (මව. xvූන දිව. xiii. 02න සපා. xxxiii ට 71). නන්දන උයන එක්තරා ආකාරයකට නගරය හා සම්බන්ධ වූ මාර්ගවලින් වට වූ භූමියක් ලෙස එවකට පිහිටා තිබූ බව මූලාශ්‍රය තොරතුරුවලින් පැහැදිලි වේ. මහාවංසයේ එක් සඳහනක මල්වතුමය බටහිර ඉවුරට සමාන්තරව දිව ගිය මාර්ගයක් පිළිබඳ විස්තර කර ඇත. මහා සීමාව සලකුණු කරන විස්තරයේ ද මෙම මාර්ගය පිළිබඳ ව සඳහන් වේ (මව. xv ට 209 - 211). එසේ ම නන්දන වනයේ දකුණු දිගින් පැමිණි මිහිදු මහ රහතන් වහන්සේ මහාමේස වනයේ නැගෙනහිර දොරටුව තුළින් මහමෙව්නා උයනට ඇතුළු වී ඇත (එම ට 03). නන්දන උයන වටා වූ මාර්ගය හා දකුණු දිග ප්‍රධාන මාර්ගය එකිනෙකට සම්බන්ධ වූ බව ඉන් පැහැදිලි වන අතර මෙම මාර්ගය දුටුගැමුණු එළාර යුද්ධයේ දී ද භාවිත වූ බව මූලාශ්‍රයවල සඳහන් වේ (එම xxv. 68 - 70).

නගරය හා සම්බන්ධ වූ දක්ෂිණ ප්‍රධාන මාර්ගය නන්දන උයන වටා වූ මල්වතුමය බටහිර ඉවුර දිගේ ගිය මාර්ගයට සම්බන්ධ ව තිබූ බව සුමන සාමනේර හිමි දකුණු අකු ධාතුව රැගෙන ඒමට භාවිත කිරීමෙන් ද පැහැදිලි වේ (එම. xvii : 29 - 30). මෙම මාර්ග පද්ධතියේ පිහිටීම අනුව අනුරාධපුර නගරයේ දක්ෂිණ දිග ප්‍රදේශය එක් පසෙකින් දකුණු ප්‍රධාන මාර්ගය සම්බන්ධ වූ අතර එම මාර්ගය හා බද්ධ වූ උප මාර්ග පද්ධතියකින් ද සම්බන්ධ ව තිබූ බව මූලාශ්‍රය කරුණු අනුව වටහා ගත හැකිය. 1960 වසරේ දී ඇතුළුපුරයේ දකුණු ප්‍රාකාරයේ සිදුකළ කැණීමක දී අඩි 57ක් පළල උතුරු දකුණු දිශානුගත ව දිවෙන මාර්ගයක් හඳුනාගෙන ඇත (ASCAR. 1960 : 69). එම මාර්ගයේ විහිදීම දකුණු දොරටුවෙන් දකුණු දෙසට වන මාර්ගයක් බව මාර්ගයේ විහිදීම අනුව හඳුනාගත හැකිය. දක්ෂිණ ස්තූපය ආසන්න ස්ථානයක සිදුකළ කැණීමක දී දකුණු මාර්ගය සම්බන්ධ තවත් තොරතුරු හඳුනාගෙන තිබේ (ASCAR. 1978 : 07). එසේම මහාවංසයේ විස්තර වන ආකාරයට නගරයේ දකුණු දෙසට විහිදෙන මාර්ගය රජ විටීය වශයෙන් හඳුන්වා ඇත (මව. xx : 40 - 41). හේම රත්නායකගේ මතය වන්නේ ද මහාවංසයේ සඳහන් රජ විදිය 1960 පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව මගින් කැණීමකින් අනාවරණය කර ගත් මාර්ගය විය හැකි බවය (Ratnayake 1984: 08).

මහාවංසයේ විස්තර වන ආකාරයට දකුණු දිග මාර්ගය විවිධ කටයුතු සඳහා උපයෝගී කර ගෙන ඇත. ඒ අතරින් දුටුගැමුණු රජු සාම්ප්‍රදායික ජල උත්සවයකට සහභාගි වීම සඳහා තිසා වැවට ගමන් කිරීමට මෙම මාර්ගය භාවිත කර තිබේ (මව. xxvi : 7-8). මහාවංසයට පසුකාලීන මූලාශ්‍රයක් වන සද්ධර්මාලංකාරයේ ද අනුරාධපුර නගරයේ දකුණු ගමන් මාර්ගය තිසා වැව, ඉසුරුමුණිය හා වෙස්සගිරිය පසුකොට මලය රට දක්වා ඇදී ගිය බව සඳහන් කර තිබේ (සද්ලං. 539). මූලාශ්‍රයවල සඳහන් මෙම මාර්ගය පිළිබඳ පුරාවිද්‍යාත්මක තොරතුරු කඳුකර කලාපයට ආසන්න ම කලාමය හරහා ඉදි කර ඇති පාලම් මගින් ද තහවුරු වේ. එම පාලම් අතර පාලන්කඩවල ගල් පාලම, කිරිබාව දැව පාලම, දෙහිල්ගමුව අසල ගල් පාලම, කටියාව අසල රදා තොට පාලම, මහඉලුප්පල්ලම දැව පාලම දකුණු දිග ගමන් මාර්ගය මලය රට දක්වා විහිදී ගිය බවට ලැබෙන පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක ලෙස පෙන්වාදිය හැකිය (Vidanapathirana 2007:167).

අනුරාධපුර නගරයට දකුණින් කඳුකර කලාපය දක්වා දිවගිය මෙම ගමන් මාර්ගය තිසා තදාශ්‍රිත ප්‍රදේශවල විවිධ කාර්යයන් පෙරදැරි කරගත් නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලින් සිදු වී ඇති බව සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රය හා පුරාවිද්‍යාත්මක සාධකවලින් හඳුනාගත හැකිය. මහාවංසයේ සඳහන් වන ආකාරයට නගරයට දකුණු දෙසින් දැකගත හැකි වූ මාර්ගය ආසන්නයේ කුම්බකාර ග්‍රාමය ස්ථානගතව තිබේ (MvT. 48; ඥව 213). අනුරාධපුර නගරයේ දක්ෂිණ මාර්ගය ආසන්නයේ ක්‍රියාත්මක වූ කුම්බකාර ග්‍රාමය පිළිබඳ විස්තර දුටුගැමුණු රාජ යුගයට අදාළ කතා පුවත්වල ද අන්තර්ගත වී තිබේ. එයින් එක් විස්තරයක දුටුගැමුණු රජුගේ වේළසුමන යෝධයා මැටි බඳුනක් ලබා ගැනීම සඳහා කුම්බකාර විදිය දිගේ ගිය බව සඳහන්

වේ (*Mv. xxvii : 525*). එසේ ම දුටුගැමුණු එළාර යුද්ධයේ දී දුටුගැමුණු රජු විසින් එළාර රජු දක්ෂිණද්වාරයට ආසන්න ස්ථානයක දී අල්ලා ගත් බව විස්තර කර ඇත (*එම. xxv : 68*). එම ස්ථානය අනුරාධපුර දකුණුදිග භාගයේ කුම්බකාර ග්‍රාමයට බටහිර පසින් වූ එළාර සොහොනට (වත්මන් දක්ෂිණ ද්වාරයට) නැගෙනහිරින් වූ ස්ථානයක් බව සඳහන් වේ (*MvT : 487*).

දුටුගැමුණු රාජ්‍ය කාලය තුළ දකුණු දිග ගමන් මාර්ගය හා ඒ ආශ්‍රිත නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලිය සම්බන්ධ තොරතුරු අතර පුරයෙන් දකුණු දිග අට යොදුන් ගිය තැන වූ ලෙනක තිබූ රිදී ලබා ගැනීම හා එම රිදී ගැල් මඟින් අනුරාධපුරයට ප්‍රවාහනය කිරීම පිළිබඳ ව සඳහන් වේ (*Mv. xxviii : 20 - 23*). මෙම ගමන් මාර්ගය මලය දේශයට සම්බන්ධ වූ බව මූලාශ්‍රය තොරතුරු අනුව හඳුනාගත හැකිය. විශේෂයෙන් ම දකුණු මාර්ගය ඔස්සේ අනුරාධපුරයට ආයාත කළ වටිනා ඛනිජ ද්‍රව්‍ය හා ලෝහ පිළිබඳ ව තොරතුරු සඳහන් වේ. ඒ අතර *අම්බට්ටිකෝලයෙන්* රිදී ලැබීමේ පුවත ඉතා වැදගත් වේ. මූලාශ්‍රයවල අම්බට්ටි කෝලය වශයෙන් හඳුන්වා ඇත්තේ වර්තමාන නාලන්ද ප්‍රදේශයයි. නාලන්ද ප්‍රදේශය ආශ්‍රිත ව ඉතා මෑත දී සිදුකරනු ලැබූ භූ සමීක්ෂණ මගින් රිදී සහ රත්නුන් පවතින බව සොයාගෙන තිබීමෙන් පුරාණයේ සිට මේ ප්‍රදේශය ලෝහ සම්පත් ලබා ගැනීමට ආකර්ෂණය වූ ප්‍රදේශයක් වශයෙන් හඳුනාගෙන තිබේ (සෙනෙවිරත්න 1996 : 194). මෙම කරුණු සනාත වන පුරාවිද්‍යාත්මක මූලාශ්‍ර අතර බඹරගලින් ලැබෙන ක්‍රිස්තු පූර්ව යුගයේ බුහුණි ලිපියක කොළගම පිළිබඳ ව සඳහන් වීම පෙන්වාදිය හැකිය (*Jc. Vol. i. 1970 : 815*). සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වාදී ඇති ආකාරයට කොල් යන ද්‍රව්‍ය වචනයෙන් ලෝහ කර්මාන්තයේ යෙදෙන ශිල්පීන් හඳුන්වා තිබේ. එබැවින් මුල් බ්‍රාහ්මී ශිලා ලිපිවල කොළගම පිළිබඳ සඳහන් වීමෙන් පෙන්වුම් කරන්නේ එය ලෝකුරුවන් නිවැසි ගමක් බව ය. එවැනි ශිල්ප ගම්මාන ආශ්‍රයෙන් සිදු කර ඇති පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයන අනුව ග්‍රාමීය මට්ටමේ නිෂ්පාදන ඔවුන් ඒ ප්‍රදේශ ඇසුරෙන් සිදු කර තිබෙන බව හඳුනාගෙන ඇත (සෙනෙවිරත්න 1996 : 195). අභිලේඛන හා සාහිත්‍ය මූලාශ්‍රය කරුණුවලින් පෙනෙන ආකාරයට අනුරාධපුර නගරයෙන් දකුණු ප්‍රදේශයේ පිහිටි ඛනිජ හා ලෝහ සම්පත් පරිහරණය දකුණු ගමන් මාර්ගය ඇසුරෙන් සිදු වී තිබෙන බව 2000 වර්ෂයෙන් පසු ජේතවන භූමියේ ස්තරායනය අධ්‍යයනය සඳහා සිදු කරනු ලැබූ පර්යේෂණ කැණීම් රාශියකදී මුල් ඓතිහාසික අවධියට සම්බන්ධ ජනාවාස ස්තරවල ලෝහ හා ඛනිජ පාෂාණ ආශ්‍රිත නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියට සම්බන්ධ බොහෝ සාධක ලැබීමෙන් පැහැදිලි වී තිබේ (මැන්දිස් 2009 : 19 - 21). එම පුරාවිද්‍යා සාධකවලට අනුව ජේතවන භූමිය ඇසුරින් යම් නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියක් සිදුවී ඇති බව ග්‍රහණය කර ගත හැකිය.

මලය රට සමඟ මුල් ඓතිහාසික අවධියේ දී අනුරාධපුර නගරය සිදුකරනු ලැබූ ගනුදෙනු හා හුවමාරු ක්‍රියාවලියේ දී ඛනිජ හා ලෝහ සම්පත් පමණක් නොව කුළුබඩු ආශ්‍රිත ක්‍රියාවලිය සිදු වූ බව ද හඳුනාගත හැකි ය. ඇතුළුපුරයේ දකුණු දොරටුව ආසන්නයේ සිදුකරනු ලැබූ පුරාවිද්‍යාත්මක කැණීමක දී එම දොරටුව ආශ්‍රිත ව තිබූ වෙළඳ සල්පිල් වශයෙන් අනුමාන කළ හැකි ස්ථාන තුළ තිබී පුවක්, කොත්තලේලි, ගම්මිරිස් යන පාෂාණිභූත වූ කුළුබඩු හඳුනාගෙන තිබේ (*Ratnayake 1984 : 05*). හේම රත්නායක ප්‍රකාශ කර ඇත්තේ මෙම කුළුබඩු වර්ග අනුරාධපුර දකුණු මාර්ගය ඔස්සේ පැමිණි ද්‍රව්‍ය වන බව ය (*එම.*). අනුරාධපුර නගරයේ පැවති වෙළඳපොළ ක්‍රිස්තු පූර්ව යුගයේ සිට ක්‍රි.ව.10 වැනි සියවස දක්වා ම අඛණ්ඩ වෙළඳ කටයුතු සිදු වූ ස්ථානයක් බව ii වන උදය (ක්‍රි.ව.952) රජුගේ ශිලා ලිපියක සඳහන් වේ. එහි සඳහන් වන ආකාරයට නැගෙනහිර වෙළඳපොළේ ආදායම මැදිරිගිරිය රෝහලට ලබා දී තිබේ (*Ez. Vol. v : 327*). මෙම කාරණා දෙස විමර්ශනාත්මක ව බැලීමේ දී නගරයේ දකුණින් වූ ගමන් මාර්ගය නගරයේ නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියට අදාළ ව මුල් ඓතිහාසික අවධියේ සිට සක්‍රීය දායකත්වයක් පසයා ඇති බව මෙම තොරතුරු මගින් හඳුනා ගැනීමට අවකාශ සැලසේ.

අනුරාධපුරයේ මුල් ඓතිහාසික අවධියේ භූ දර්ශනය ගොඩනැගීම සඳහා නගරයේ නැගෙනහිර දෙසින් ක්‍රියාත්මක වූ මාර්ගය ද වැදගත් වී ඇත. මෙම මාර්ගය භාතිකාභය රජු දවස මල්වතුමය සිට මිහින්තලය දක්වා අලංකාර ව සකසා තිබූ බව මහාවංසයේ සඳහන් වේ (*එම. xxxiv : 78 - 79*). අනුරාධපුරයේ සිට විහිදුණු නැගෙනහිර ගමන් මාර්ගය *මහාවාරිකා මග්ග* වශයෙන් හඳුන්වා ඇති බව සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න පෙන්වාදී ඇත (*Seneviratne 1995 : 130*). අනුරාධපුර *මහානඹක නිගම* (*Ez. Vol. iii.*

1928 - 247 : 253) සිට සේරුවිල දක්වා ගමන්ගත් මේ මාර්ගය සේරුනුවර දී ගන ද්වාර ග්‍රාම නැමති ලෝහ නිෂ්පාදිත ගමකට සම්බන්ධ වූ බව සෙනෙවිරත්නගේ මතය වී ඇත (Seneviratne 1995 : 130). මෙම මාර්ගය සම්බන්ධ පුරාවිද්‍යාත්මක සාධක වශයෙන් ඉපැරණි ගල්පාලම් කිහිපයක් මල්වතුමය, කනදරා මය හා යාන්මය ඇසුරින් හඳුනාගත හැකිය. මෙම මාර්ගයේ සිදු වූ සම්පත් පරිවහන ක්‍රියාවලිය ඉතා සෘජු ලෙස මුල් ඓතිහාසික අවධියේ අනුරාධපුර නාගරික භූ දර්ශනය ගොඩනැගීමට බලපා තිබේ. ප්‍රාග් ජේතවන ජනාවාස ස්තර තුළින් හමුවන භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරු අතර ලෝහ නිෂ්පාදන ක්‍රියාවලියට සම්බන්ධ තොරතුරු වාර්තා වීම ද කැපී පෙනේ. ඒ අතර තඹ බොර, යබොර, ලෝහ උණු කිරීමට භාවිත කරන ලද උදුන්, කෝව ආදී සාධක JSMP 2001/2002 JSWMP 2003/2004, JSOWP 2003 යන කැණීම්වල දී ඉහත සංසිද්ධිවලින් ම වාර්තා වී තිබේ (මැන්දිස් 2009:21). මෙම භෞතික සංස්කෘතික තොරතුරුවල තත්ත්වය වඩා නිවැරදි කරගනු වස් ඇතුළුපුර කාලනිර්ණ වෙත අවධානය යොමු කිරීමේ දී AG 69 ගෙඩිගේ කැණීමේ 3 A හා 4A ස්තරයෙන් තඹ බොර (Copper Slag), ඇණ (Nail), පිහිතල (Knife blade) ආදිය හමු වී තිබීම තුළින් මෙම මාර්ගයේ ක්‍රියාකාරීත්වය වැඩිදුරටත් හඳුනාගත හැකිය.

අනුරාධපුර නගරයේ සිට උතුරු ප්‍රදේශයට සම්බන්ධ වූ ප්‍රධාන ගමන් මාර්ගය නගරයේ උතුරුපස පිහිටි වෙළඳපොලට සම්බන්ධ වන්නට ඇති බව උපකල්පනය කළ හැකි ය. ඇතුළුපුරයෙන් උතුරු දිගින් මල්වතුමය හරහා සහ හාල්පානු ඇල හරහා ඉදිකර ඇති පැරණි ගල්පාලම් කිහිපයක් තිබේ (ASCAR 1907:77). එම ගල් පාලම් මතින් ගමන් ගත් උතුරු මාර්ගය කනදරා මය එතෙර කොට ගමන් කොට තිබෙන බව කනදරා මය හරහා ඉදිකර ඇති නටබුන් වූ ගල් පාලමෙන් ද පැහැදිලි වේ. උතුරින් පිහිටි මෙම මාර්ගය ඉතා පහසුවෙන් ම ප්‍රධාන වරායයන් දෙකක් වූ මාතොට වරායට හා ජම්බුකෝල පට්ටන වරායට සම්බන්ධ වීමට පුළුල් අවකාශයක් තිබේ. වත්මන් තුලාවෙල්ලියේ සිට මන්නාරම දක්වා ගමන් ගන්නා මාර්ගය වූ කලී මාතොට වෙත ලගා විය හැකි ආසන්නතම ගමන් මාර්ගයයි. එය මැදවව්වියට බටහිර දෙසින් මාතොට දක්වා ගමන් ගනී. තුලාවෙල්ලියේ දැකගත හැකි නටබුන් අනුව එම ස්ථානය පුරාණයේ දී යම් ගනුදෙනු ක්‍රියාවලියක් සිදු වූ ස්ථානයක් වශයෙන් හඳුනාගත හැකි ය. වර්තමාන තුලාවෙල්ලිය වශයෙන් ව්‍යවහාර වන ගමේ නාමය සකස් වූ ආකාරය පිළිබඳ ව එහි ගැමියන් අතර පවතින ජනප්‍රවාදය වන්නේ රජ දවස අනුරාධපුරයට මල් පරිවහනය කිරීමේ දී තම ගමේ මල් කිරින ලද නිසා එම නම තම ගමට ලැබී ඇති බව ය. ජනප්‍රවාදය කුමක් වුවත් එහි ඇති වැදගත්කම වන්නේ මෙම භූමිය ආශ්‍රයෙන් යම්කිසි වාණිජ ක්‍රියාවලියක් සිදු වී ඇති බව එමගින් පැහැදිලි වන බැවිනි. තුලාවෙල්ලිය ගමෙහි පිහිටීම අනුව එම ස්ථානය යාපනයට හා මන්නාරමට ගමන් කළ හැකි ප්‍රධාන සන්දිස්ථානයක් ලෙස භාවිතා කළ හැකි ය. මෙම මාර්ගය ඔස්සේ වානිජ කටයුතුවලට සම්බන්ධ වූ ක්‍රියාවලියක් පුරාණයේ දී සිදු වන්නට ඇති බව විශ්වාස කළ හැකි ය.

තුලාවෙල්ලිය ප්‍රදේශයේ සිට මාන්නායි දක්වා ගමන් ගත් මාර්ගයට අමතර ව අනුරාධපුර ඇතුළුපුර බටහිර ද්වාරයේ සිට මහකනදරා මය පසු කොට ගම්බිරිස්ගස්වැව, දිවුල්වැව හරහා මහානික්ඵ වරායට ගමන් කර ඇති තව මාර්ගයක් පැවති බව විදානපතිරණ පෙන්වාදී ඇත (Vidanapathirana 2007:152-153). බටහිර ද්වාරයේ සිට මහානික්ඵයට සම්බන්ධ වූ මෙම ගමන් මාර්ගය පිළිබඳ තොරතුරු පුරාවිද්‍යා දෙපාර්තමේන්තුව මගින් මාන්නායි වරාය නගරයේ නැගෙනහිර ද්වාරයේ සිදු කරන ලද කැණීම්වල දී හඳුනාගෙන ඇත (ASCAR 1950:115). මෙම මාර්ගය පුල්ලිඅඩි තෙක්කම් අමුණ පසුකොට යෝධ වැවට දකුණු දෙසින් මහානික්ඵයට ගමන් කර ඇති බව 1924 පුරාවිද්‍යා පාලන වාර්තාවේ සඳහන් වේ (ASCAR 1924:8). මේ අකාරයට අනුරාධපුර භූ දර්ශනය වඩා පුළුල් අයුරින් වර්ධනය වීම සඳහා අනුරාධපුරය හා සම්බන්ධ වූ පුරාණ මාර්ග ජාලය බලපා ඇති බව පෙන්වාදිය හැකිය.

නිගමනය

අනුරාධපුරය අති පුරාණයේ සිටම ශ්‍රී ලංකාවේ ප්‍රධාන නාගරික මධ්‍යස්ථානය වීම සඳහා දිගු කාලයක් තිස්සේ එම ප්‍රදේශය ඇසුරින් සිදු වූ සංස්කෘතික පරිවර්තන ක්‍රියාවලිය බලපා ඇති බව මෙමගින් පැහැදිලි වන අතර එහිදී විශේෂයෙන්ම මුල් ඓතිහාසික අවධියේ සිදුවන දේශපාලන, ආර්ථික හා

අගමික ක්‍රියාවලිය මෙන්ම බහු සම්පත් යැපීම් රටාව සමග දියුණු මාර්ග පද්ධතියක් ස්ථාපිත වී ඇති බව ඉහත සඳහන් කරුණු අනුව පෙන්වා දී ඇත

ආශ්‍රිත ග්‍රන්ථ නාමාවලිය

ප්‍රාථමික මූලාශ්‍රයෝ

- දූපවංසය. 1996., සංස්. එච්. එම්. මොරටුවගම, පිටකෝට්ටේ, රත්න මුද්‍රණ ශිල්පියෝ.
- දීපවංසය. 1959., සංස්. කිරිඇල්ලේ ඤාණවිමල හිමි, කොළඹ, ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.
- සද්ධර්මාලංකාරය. 1954., සංස්. මකුළුවේ පියරත්න හිමි, කොළඹ, ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.
- මහාවංසය. (සිංහල), 1996., සංස්. හික්කඩුවේ ශ්‍රී සුමංගල හිමි; දොන් අන්ද්‍රිස් ද සිල්වා බටුවන්තුඩාවේ, නුගේගොඩ, ගංගොඩවිල, සීමාසහිත දීපානි ප්‍රකාශන පෞද්ගලික සමාගම.
- මහාවංසය. (පාලි), 1959., සංස්. පොල්වත්තේ බුදුධත්ත හිමි, කොළඹ, ඇම්. ඩී. ගුණසේන සහ සමාගම.
- වංසත්ථපකාසිනී .(මහාවංස ටීකාව). 1994., සිංහල අනුවාදය අකුරටියේ අමරවංස නාහිමි සහ හේමචන්ද්‍ර දිසානායක, පාලි හා බෞද්ධ අධ්‍යයන පශ්චාත් උපාධි ආයතනය ; කැලණිය විශ්වවිද්‍යාලය.

Mahavamsa. 1912., tr. W. Giger, London, Oxford University Press.

Archaeological Survey of Ceylon.

1907 - (Annual Report) By H.C.P. Bell, Government Printer: Ceylon.

1924 - (Annual Report) By A.M. Horcart, Government Printer: Ceylon.

1950 - (Annual Report) By S. Paranavitana, Government Printer: Ceylon.

1960 - (Annual Report) by C.E. Godakubura, Government Printer: Ceylon.

1978 - (Annual Report) by Raja De Silva, Government Printer: Ceylon.

Wikramasigha, D,M.DZ, Epigraphia Zeylanica vol. II. 1928., London, Oxford University Press.

Wikramasigha, D,M.DZ, Epigraphia Zeylanica vol. III. 1933., London, Oxford University Press.

Wikramasigha, D,M.DZ, Epigraphia Zeylanica vol. V. 1955., London, Oxford University Press.

ද්විතියික මූලාශ්‍රයෝ

මැන්දිස්, තුසිත. 2009., ජේතවන ස්තූප සලපතල මළුව හා වැලිමළුව ආශ්‍රිත පුරාවිද්‍යා පර්යේෂණ කැණීම් ඇසුරෙන් හෙළිවන පූර්ව ජනාවාස තොරතුරු, **ජේතවන ස්තූප පුරාණය** (සමරු කලාපය) සංස්. පියතිස්ස සේනානායක, කොළඹ, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික කටයුතු පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය: 13-25.

සෙනෙවිරත්න, සුදර්ශන්.

1996., පර්යන්ත ප්‍රදේශය හා ආන්තික ප්‍රජාවෝ, ශ්‍රී ලංකාවේ මුල් අයස් සමයේ ද්‍රව්‍ය හා සමාජ සැදුම් පිළිබඳ විකල්ප තේරුම් කිරීමක් කරා, පේරාදෙණිය විශ්වවිද්‍යාලය, පුරාවිද්‍යා අධ්‍යයන අංශය.

සේනානායක, පියතිස්ස. 2008 ., වෙස්සගිරිය අභිලේඛන, **ජේතවනාරාමය ව්‍යාපෘතිය වාර්ෂික පුරාවිද්‍යා වාර්තාව වෙස්සගිරිය වැඩබිම**, සංස්.සුදර්ශන් සෙනෙවිරත්න සහ පියතිස්ස සේනානායක, කොළඹ, මධ්‍යම සංස්කෘතික අරමුදල, සංස්කෘතික හා ජාතික උරුමයන් පිළිබඳ අමාත්‍යාංශය:90-96.

Deraniyagala,S.U.1972., The Citadel of Anuradhapura: Excavation in the Gedige area, **Ancient Ceylon 2**:48-165

1972., Archaeological Survey to Investigate South east Asian Prehistoric Presence in Ceylon Occasional paper No.1 (eds).W.G. Solhaeim & S.U. Deraniyagala , **Ancient Ceylon** , August 1972.

Paranavitane,S.1970., **Inscription of Ceylon**, Vol. I , Colombo, Department of Archaeology.

Rathnayake, H.1984., Jetavanaramay aProject Anuradhapura: **First Archaeological**

Excavation and Research Report. Ministry of Cultural affairs. Central Cultural

Fund, Colombo.

Seneviratne , S.1984 .,The Archaeology of the Megalithic - Black and Red Ware Complex in Sri Lanka, **Ancient Ceylon** No . 5 : 237-305.

1995., The Ecology and Archaeology of the Seruwila: Copper Magnetite prospect North- East Sri Lanka In **Sri Lanka Journal of Humanities**. Vol. xxi (1&2):114-146.

Vidanapathirana,P.2007., **Settlement pattern of the Malwathu Oya and Kala Wewa Basic, Study for the perspective of historical Geography**, Unpublished Thesis for the Doctoral degree, Postgraduate Institute of Archaeology, University of Kelaniya.

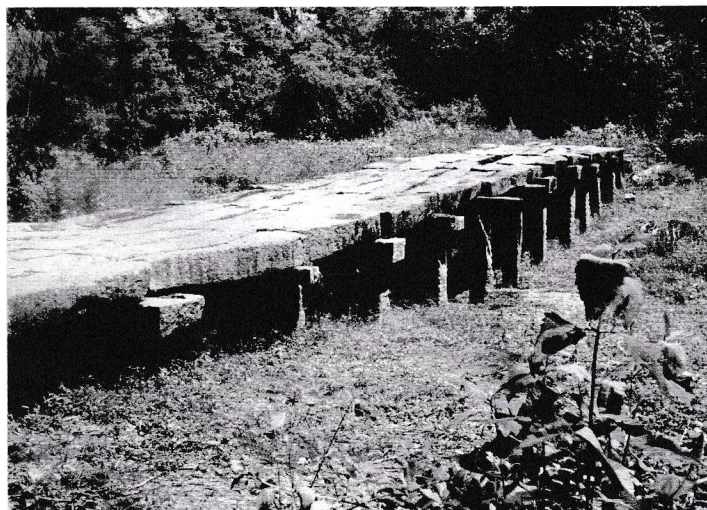
ඡායාරූපය 1: අනුරාධපුර නගරයෙහි නැගෙනහිර දිශාවෙහි මල්වතු ඔය ආශ්‍රිත ව දැකගත හැකි පැරණි ගල් පාලම

ඡායාරූපය 2: අනුරාධපුර නැගෙනහිර ගමන් මාර්ගය ආශ්‍රිත ව යාන්ඔය හරහා ඉඳි කර

ඡායාරූපය 3: අනුරාධපුර නැගෙනහිර ගමන් මාර්ගය ආශ්‍රිත මහකනදරා ඔය හරහා මිහින්තලය ආසන්නයෙහි ඉඳි කර ඇති ගල් පාලම

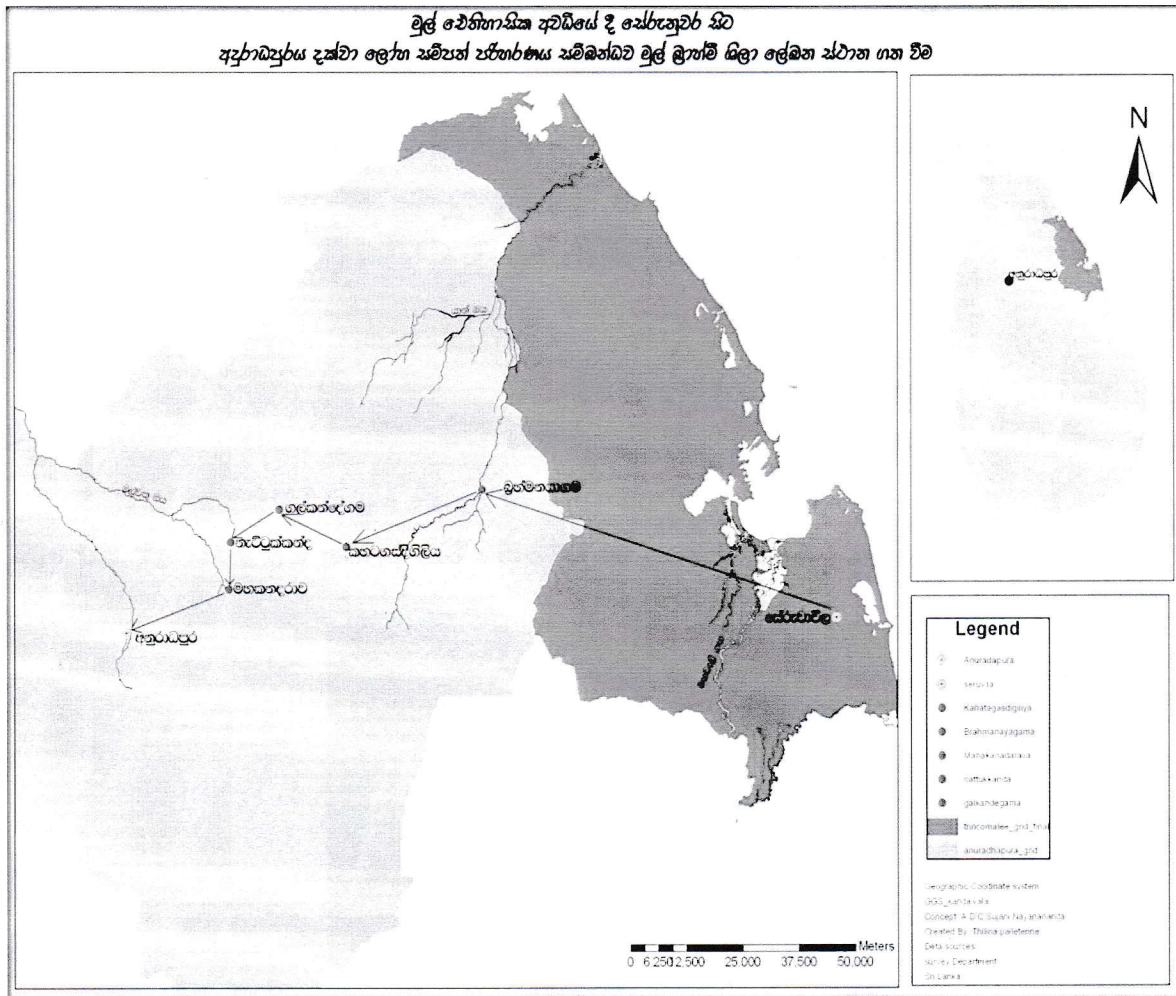
ඡායාරූපය 6: අනුරාධපුර උතුරු ගමන් මාර්ගය ආශ්‍රිත කනදරා ඔය ආශ්‍රිත ව කුලාවෙල්ලිය ප්‍රදේශයේ ඉඳි කර ඇති ගල් පාලම

ඡායාරූපය 7: අනුරාධපුර උතුරු ගමන් මාර්ගය හා සම්බන්ධ වන මල්වතු ඔය හරහා ඉඳි කර ඇති ගල් පාලම

සිතියම 1:

සිතියම 2: මධ්‍ය කඳුකරයේ සිට අනුරාධපුරය දක්වා මුල් ඓතිහාසික අවධියේ සිට ක්‍රියාත්මක මාර්ගය

